

Національно-культурні особливості японської міжособистісної комунікації у процесі навчання студентів японського діалогічного мовлення

Анотація. У статті розглянуто й проаналізовано складові ієрархічної системи японських міжособистісних стосунків і простежено їх вплив на процес навчання студентів діалогічного мовлення японською мовою з урахуванням національно-культурних особливостей усномовленнєвої комунікації японців. Охарактеризовано ціннісні орієнтації та моделі й норми вербальної та невербальної поведінки, що притаманна носіям японської культурної спільноти. Окреслено основні труднощі оволодіння японським діалогічним мовленням для українських студентів. Також визначено знання, навички й уміння, якими необхідно оволодіти тим, хто навчається, для здійснення ефективної міжособистісної комунікації з носіями японської культури.

Ключові слова: складові ієрархічної системи японців, міжособистісні стосунки, діалогічне мовлення, національно-культурні особливості, усномовленнєва комунікація, труднощі оволодіння японським діалогом, знання, навички й уміння.

Пономарьова Ю. А.

Київський національний лінгвістичний університет

Национально-культурные особенности японской межличностной коммуникации в процессе обучения студентов японской диалогической речи

Аннотация. В статье рассмотрены и проанализированы составные элементы иерархической системы японских межличностных отношений и отслежено их влияние на процесс обучения студентов диалогической речи на японском языке с учётом национально-культурных особенностей устной речевой коммуникации японцев. Охарактеризованы ценностные ориентации и модели с нормами вербального и невербального поведения, которая свойственна носителям японской культурной общности. Описаны основные трудности овладения японской диалогической речью для украинских студентов. Также определены знания, навыки и умения, которыми необходимо овладеть обучающимся для осуществления эффективной межличностной коммуникации с представителями японской культуры.

Ключевые слова: составные элементы иерархической системы японцев, межличностные отношения, диалогическая речь, национально-культурные особенности, устная речевая коммуникация, трудности овладения японским диалогом, знания, навыки и умения.

Ponomaryova Yu.

Kyiv National Linguistic University

Japanese cultural identity of interpersonal communication in teaching students Japanese dialogue

Abstract. Introduction. The article is devoted to the

problem of teaching Ukrainian-speaking students Japanese dialogue through cultural identity of the Japanese interpersonal communication. In order to satisfy requirements of the current phase of community development in the world in different fields of science and culture there is a strong need in specialists who are able to implement an effective cross-cultural interaction. International contacts make it important for people to put into practice the basic knowledge of sociolinguistics in order to achieve mutual understanding. It is possible if both speakers are well informed about specific verbal and non-verbal communicative means existing in national communities and use them accurately according to a particular situation under certain conditions. Thus, it is necessary to develop students' readiness and abilities to understand, analyze and use specific Japanese verbal and non-verbal communicative means of behavior due to the context of interpersonal communication with the Japanese.

Purpose. The purpose of this research is to study the main components of hierarchical system of the Japanese interpersonal communication and find out its impact on teaching Ukrainian-speaking students Japanese dialogue.

Methods. The author explores and analyses the main components of hierarchical system the Japanese interpersonal communication and its impact on teaching Ukrainian-speaking students Japanese dialogue through cultural identity of the Japanese interpersonal communication. The author also provides the main knowledge and skills of an oral speech which are necessary for students to develop their communicative sensibility.

Results. In the article the problem of teaching Ukrainian-speaking students Japanese dialogue through cultural identity of the Japanese interpersonal communication is studied, the main components of hierarchical system of the Japanese society are described, the basic difficulties of studying Japanese dialogue for students are outlined, sociolinguistic knowledge and skills necessary for interacting with the Japanese people are suggested. Thus, it is important for the Ukrainian students to know: 1) the way hierarchical system of the Japanese society influences the Japanese speakers' choice of verbal and non-verbal patterns of behavior under a certain situation; 2) a role that non-verbal means of behavior have in different linguistic styles: formal, informal and neutral; 3) about gender differentiation of Japanese oral speech to recognize its attributes and use them due to gender of a speaker.

Key words: the main components of hierarchical system of the Japanese society, interpersonal communication, Japanese dialogue, cultural identity, oral communication, difficulties of studying Japanese dialogue, sociolinguistic knowledge and skills of an oral speech.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства виникає потреба у фахівцях, здатних реалізовувати ефективну й успішну міжкультурну взаємодію з представниками різних культур. Інтеграційні процеси в різноманітних галузях науки і культури, зумовлені зростанням міжнародних зв'язків, загострили необхідність в уміннях досягати взаєморозуміння у процесі таких контактів, що є можливим за умов сформованості у комунікантів соціолінгвістичної складової комунікативної компетентності. Зазначена складова є значущою для адекватного сприйняття співрозмовниками один одного, вміння безпомилково орієнтуватись в іншомовному середовищі та реагувати відповідним чином у різних ситуаціях міжособистісного спілкування. Для цього необхідно володіти певним набором вербальних і невербальних засобів спілкування і використовувати їх відповідно до конкретних умов комунікативної ситуації та соціолінгвістичних норм певного суспільства. Отже, основною умовою для успішного здійснення міжособистісної комунікації іноземною мовою є формування у студентів готовності й здатності розуміти, вибирати і використовувати відповідно до міжкультурного контексту іншомовні засоби спілкування з національно-культурною специфікою, а також набуття ними міжкультурних знань для досягнення поставленої мети у процесі спілкування з носіями інших країн. Останні, як правило, володіють іншим набором фонових знань, ціннісних орієнтацій та моделей і норм вербальної та невербальної поведінки у суспільстві, іншими словами, міжкультурне спілкування передбачає взаємопроникнення комунікантів у мовні та концептуальні картини світу один одного. Таким чином, актуальність проблеми зумовлена суттєвими розбіжностями національно-культурного характеру, що існують в японському та українському способах міжособистісного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження національно-культурної специфіки японської мови (ЯМ) в цілому займались С. В. Неверов і О. О. Холодович, які виділили й проаналізували власне вербальні аспекти ЯМ; О. І. Раздорський розглянув національно-культурні особливості усного розмовного діалогічного мовлення (ДМ) японців; В. М. Алпатов охарактеризував категорії ввічливості сучасного японського мовлення різних сфер спілкування; С. А. Бикова і Є. В. Стругова досліджували питання японської фразеології; Л. Т. Нечаєва запропонувала методику навчання учнів ЯМ (усного та писемного мовлення) з урахуванням норм вербальної поведінки японців; П. С. Тумаркін визначив і описав невербальні аспекти усного розмовного японського мовлення у типових комунікативних ситуаціях; вітчизняна дослідниця О. Ю. Озерська надала стислий виклад вербального та невербального

аспектів японського мовного етикету з метою врахування їх у навчальному процесі під час формування у студентів усномовленнєвих навичок і вмінь. Таким чином, незважаючи на те, що широке коло дослідників займалось вивченням різних аспектів ЯМ крізь призму національно-культурної специфіки, проблема розробки ефективної методики навчання студентів ДМ японською мовою і досі залишається відкритою.

Мета статті. Беручи до уваги викладене вище, *метою* статті визначимо розгляд і аналіз складових ієрархічної системи японських міжособистісних стосунків і їх вплив на процес навчання студентів діалогічного мовлення японською мовою з урахуванням національно-культурних особливостей усномовленнєвої комунікації японців, а також окреслення основних труднощів оволодіння японським ДМ для українських студентів; виділення знань і визначення навичок й умінь, які, на нашу думку, необхідно сформувати у тих, хто навчається, для здійснення ними ефективної міжособистісної комунікації з японцями.

Результати дослідження. Лінгвістичні маркери соціальних стосунків, тобто вибір і вживання певних форм вітання, звернення, модально-експресивних засобів спілкування тощо, відрізняються в різних мовах і культурах залежно від соціального статусу співрозмовників, від рівня близькості їхніх взаємин, від стилю мовлення і т. д. Форми вербального і невербального етикету також нетотожні в різних країнах, що може стати основною перешкодою на шляху взаєморозуміння комунікантів. Так, національно-культурні особливості японської усномовленнєвої комунікації тісно пов'язані з типом японської культури, що належить до висококонтекстуальних культур світу. Р. Д. Л'юїс з цього приводу зазначає, що в Японії буквально все повинно мати свій контекст, саме тому пряме висловлювання, притаманне представникам західної культурної спільноти, вважається тут «надто коротким і недоречним», особливо під час вирішення важливих питань [2, с. 352]. Взагалі феномен японського суспільства полягає у складній взаємодії кожного з його членів, який функціонує у жорсткій системі соціальних стосунків, що відома у світі під назвою «web-society» або «суспільство-павутина». Це соціум, в якому всі члени є взаємозалежними і діють відповідно до суворої ієрархії моральних і соціальних обов'язків, що чітко визначені як по вертикалі, так і по горизонталі [2, с. 350-351]. Треба зауважити, що реєстри спілкування ЯМ також підпорядковані ієрархії соціальних стосунків японського суспільства, іншими словами, офіційні, неофіційні та ввічливо-нейтральні ситуації міжособистісного спілкування не обходяться без вживання комунікантами ранжованої системи засобів ввічливості залежно від місця мовця і рецепієнта в ієрархії соціуму. Тенденція до закріплення соціальних функцій людини з двох

точок зору – ієрархії та належності до певної групи – є провідною характерною рисою японської мовної поведінки. Власне сама людина при цьому оцінюється, на думку В. М. Алпатова, не як індивідуальність, а з позицій її суспільного стану [1, с. 80]. У найзагальнішому вигляді соціальні протиставлення, значущі для вибору тих чи інших форм ввічливості, можна звести до двох: «вищий-нижчий» і «свій-чужий» [1, с. 75]. Так, перед тим, як розпочати розмову рідною мовою, японцю необхідно володіти чіткими знаннями про себе і про мовця, а саме: з'ясувати місця обох у вертикальній та горизонтальній системах відносин у суспільстві, в якому він мешкає, для того, щоб зорієнтуватись у виборі доречних вербальних і невербальних засобів спілкування. Зробити неправильний вибір останніх означає для представника японської культури осоромитись, тобто «втратити обличчя», що є для нього вкрай небажаним. До вертикальної або несиметричної системи відносин О. О. Холодович відносить такі ієрархії: віку або «*sempai-kouhai*», статі, службового (соціального) стану і сфери послуг чи функції; до горизонтальної або симетричної системи відносин вчений відносить взаємини спорідненості та знайомства [6, с. 26]. У кожному із згаданих випадків один член суспільства вважається вищим за іншого, а тому кожного разу в процесі міжособистісної взаємодії співрозмовникам доводиться вирішувати задачу на пріоритетність ієрархічних ознак, що, очевидно, у японців відбувається інтуїтивно, несвідомо і миттєво, тоді як представників західних культур заганяє в глухий кут. Це відбувається тому, що порівняно з європейськими мовами ЯМ в плані наявності різних форм ввічливості має чимало особливостей, основними з яких є: існування не лише лексичних, але й граматичних форм ввічливості й більша суворість соціальних правил вживання тих чи інших лексичних одиниць чи граматичних структур [1, с. 72]. Таким чином, різноманітні соціальні стосунки, що існують в японському суспільстві, детально і диференційовано передаються за допомогою розгалуженої системи граматичних і лексичних форм ввічливості ЯМ, які необхідно опанувати іноземцю для вільного спілкування з носіями японської культурної спільноти [1, с. 74]. Так, пріоритетне положення старших відбито у трьох основних формах ввічливого японського мовлення так званих кейго (*keigo*): шанобливо-чемне (*sonkeigo*) по відношенню до співрозмовника, зневажливо-шанобливе (*kenjougo*) по відношенню до себе і нейтрально-ввічливе (*teineigo*), яке є найбільш універсальним, тому що, крім іншого, використовується в стандартних ситуаціях повсякденного спілкування і слугує для спілкування з будь-якими людьми [7, с. 236]. Перші дві форми ввічливого мовлення обслуговують офіційні ситуації міжособистісної взаємодії японців. Отже, в процесі комунікації з незнайо-

мою людиною (не іноземцем), про соціальний статус якої нічого не відомо, японці схильні вживати нейтрально-ввічливі вербальні і невербальні засоби мовлення, тоді як при бесіді зі знайомими вступають у дію дві системи соціальних стосунків, про які йшлося вище, навіть у неофіційному розмовному мовленні для японців характерне вживання ввічливих форм мовлення. Треба зазначити, що іноземці автоматично розглядатимуться японцями відповідно до горизонтальної системи відносин як «чужі» і з ними розмовлятимуть у нейтрально-ввічливому стилі за умов неофіційного спілкування, в офіційній ситуації розмова відбуватиметься у підкреслено ввічливому стилі з використанням лексико-граматичних конструкцій шанобливо-чемного і зневажливо-шанобливого ввічливого мовлення, тому що тут вступатимуть у дію правила вертикальної системи взаємин між людьми. Таким чином, вплив складових ієрархічної системи японських міжособистісних стосунків на процес навчання українських студентів національно-культурних особливостей усномовленневої комунікації японців неможливо переоцінити.

Коротко розглянемо і проаналізуємо складові вертикальної системи стосунків в японському суспільстві.

1. *Складова віку* або «*sempai-kouhai*». Вікова різниця співрозмовників характеризується використанням у мовленні старших за віком («*sempai*») розмовних лексико-граматичних форм у зверненні до молодших («*kouhai*»), останні вживають форми нейтрально-ввічливого стилю в неофіційній ситуації спілкування. Відносини «*sempai-kouhai*» екстраполюються на стосунки між школярами різних класів навчання і студентами різних курсів навчання: до представників старшого класу/курсу навчання молодші звертаються підкреслено чемно, тоді як представники старших класів/курсів спілкуються з молодшими у розмовному стилі. Такі самі стосунки можна спостерігати і серед службовців, співробітників фірм і робітників підприємств [1; 3].

2. *Складова статі*. Представники однієї статі використовують спрощені форми спілкування у повсякденних комунікативних ситуаціях (за умов відсутності необхідності вживати форми етикетного мовлення *keigo*). У стосунках між чоловіком і жінкою існує тенденція до використання останньою більш ввічливих форм мовлення по відношенню до чоловіка, останній навпаки використовує розмовно-спрощені конструкції [1; 3; 4]. Зазначимо, що чоловіче і жіноче мовлення в ЯМ у сфері міжособистісного спілкування мають певні суттєві відмінності: у вживанні різних займенників і суфіксів ввічливості, різних модально-експресивних заключних часток, також відрізняється ритміко-інтонаційне оформлення мовлення, не кажучи про його лексико-граматичний склад. Зага-

лом розбіжність двох варіантів ЯМ проявляються також в існуванні якого-небудь елемента лише в одному різновиді мови (чоловічому або жіночому), в різниці значень, у питомій вазі того чи іншого елемента: в одному варіанті він може бути центральним, у другому – периферійним, що у мовленні має прояв на рівні частотності вживання. Так, жінки уникають вживання найбільш неввічливих, а чоловіки – найбільш ввічливих форм ЯМ; вони або взагалі не існують в одному з варіантів мови або займають периферійне положення. Жінки практично зовсім не користуються грубими формами наказового способу у власному мовленні. «Занадто ввічливі» форми *keigo* вільно вживають лише жінки, серед чоловіків їх використовують ті, хто працює у сфері послуг і знаходяться при виконанні обов'язків [1, с. 91-95].

Невербальна поведінка жінок і чоловіків також різна, особливо у сфері етикетного спілкування: існують чоловічі та жіночі варіанти етикетних уклонів. У побутовій сфері є звичайними типові для представників кожної статі жести і міміка [5, с. 205-206].

3. *Складова соціального стану.* Під час спілкування з людьми високого соціального стану прийнято використовувати ввічливі форми етикетного мовлення *keigo*, про які згадувалось вище, тобто домінуюче положення вищих за соціальним статусом людей відбито в певних граматичних конструкціях ЯМ [1; 3; 5; 7]. Історично так склалось, що до людей деяких престижних професій досі в Японії звертаються, вживаючи тільки ввічливо-шанобливий стиль мовлення. До таких належать: лікар, поліцейській, вчитель / викладач. Тут треба зазначити про деякий парадокс системи взаємин: до людей вказаних професій звертатимуться підкреслено ввічливо навіть ті представники японського суспільства, які порівняно з ними самі є старшими за віком або соціальним станом [1, с. 77]. Відповідною буде і невербальна поведінка мовця.

4. *Складова сфери послуг.* Міжособистісні стосунки в цілому у сфері господарсько-економічної діяльності людей передбачають вище положення клієнта по відношенню до того, хто його обслуговує. Різниця існує лише у нормах та стереотипах вербальної та невербальної поведінки представників тієї чи іншої національної спільноти. Так, специфічною рисою японців як нації є високий ступінь спільності та стереотипності їх соціальної поведінки у типових комунікативних ситуаціях [5, с. 70-71]. У сфері обслуговування для персоналу є характерним вживання до клієнтів лише *sonkeigo* і *kenjougo*, тобто найбільш ввічливих форм мовлення, які вони можуть взагалі не використовувати поза межами роботи [1, с. 77]. У такий спосіб виявляється суворе розмежування поведінки японців у побутово-особистісній та офіційно-публічній сферах комунікації. Існує певна законо-

мірність: чим дорожчий товар чи послуги пропонуються, тим більш шанобливий стиль звернення вживається до клієнта [3, с. 10].

Таким чином, у ситуаціях міжособистісного спілкування вибір тих чи інших форм ввічливості визначається соціальними ролями співрозмовників згідно з ієрархічною системою взаємин у японському суспільстві. Можна виділити три основні соціальні категорії людей, стосовно яких завжди вживаються підкреслено ввічливі форми мовлення у процесі міжособистісної комунікації між японцями. До них входять: 1) старші за віком люди; 2) особи, які постійно вищі за своїм соціальним станом (керівники, особи престижних професій, представники вищих верств суспільства); 3) представники суспільства, які виконують вищу соціальну функцію у цей конкретний момент (клієнти, кредитори, представники влади тощо). В останньому випадку можливі зміни залежно від ситуації мовлення (прохання, позичання і т.д.), де ролі комунікантів можуть мінятися у межах одного діалогу [1, с. 76].

Повертаючись до горизонтальної системи стосунків в Японії, необхідно наголосити на загальному правилі, що існує у міжособистісному спілкуванні носіїв японської культури: ввічливі форми вживаються стосовно чужих і малознайомих людей, іноземців, неввічливі – до своїх знайомих, родичів, друзів тощо. Іншими словами, ознака «свій-чужий» пов'язана із включенням конкретної особи до складу певної групи, до якої входить другий учасник бесіди, або виключенням з неї. В залежності від ситуації мовлення японець може відчувати себе представником різних груп – від родини до власної країни [1; 3; 5; 7].

Таким чином, у застосуванні форм ввічливості відображається ієрархія міжособистісних взаємин, що має декілька параметрів, на ці ієрархічні взаємини, у свою чергу, накладаються й інші відносини: групові, вікові, професійні. Все вищезгадане спричиняє неабиякі труднощі в оволодінні українськими студентами діалогічним мовленням ЯМ. Окреслимо основні з них.

На нашу думку, для носіїв української культури стосунків між людьми у суспільстві потребує осмислення факт вибору форм ввічливості залежно від соціальних ролей тих, хто спілкується, з урахуванням специфіки параметрів соціальних протиставлень «вищий-нижчий» і «свій-чужий» під час ведення діалогу. Необхідність підпорядковувати власну мовну і кінетичну поведінку комунікативним правилам спілкування викликає в україномовних студентів певні труднощі, тому що у них не сформовані певні навички диференціації себе та інших відповідно до згаданих параметрів у рідній мовленнєвій культурі подібно до того як це роблять японці. Вербальна поведінка між

українцями також залежить від соціальних ролей комунікантів, але вона не має такої яскраво вираженої градації на лексико-граматичному рівні між різними стилями мовлення, яка залежала б від ієрархічних показників. Тому у процесі навчання студентів усномовленнєвої комунікації ЯМ важливо використовувати вправи з рольовим компонентом, реальною ситуацією мовлення і з чіткою комунікативною задачею, що дозволило б україномовним комунікантам осмислено вживати доцільні вербальні та невербальні засоби спілкування ЯМ для вирішення конкретної задачі, враховуючи умови ситуації. При цьому спілкування завжди варто організовувати як акт міжособистісної комунікації між представниками обох країн – України та Японії, а також необхідно враховувати місце наших студентів у ієрархічній системі суспільних стосунків японців, яке буде закріплюватись за ними в японському суспільстві як за іноземцями автоматично. Мається на увазі той факт, що наші студенти як представники іншої країни мають обмаль шансів в Японії потрапити до групи «своїх» чи бути вищими за соціальним статусом у системі «вищий-нижчий», отже, варто відібрати для них ті соціальні ролі, які є для них характерними в реальних умовах ДМ з японцями, а тому безумовно актуальними. Також важливо надавати у вправах приклади поведінки у ситуаціях з комунікативними намірами прохання мовця надати йому послугу і запропонувати щось самому (порадити, позичити, підказати щось, зателефонувати та ін.) для загострення у тих, хто навчається, почуття необхідності досягати і зберігати гармонію у взаємозалежних стосунках між людьми, що притаманно японцям у сфері послуг. Додатково, на наш погляд, необхідно включати вправи з прикладами гендерної диференціації мовлення комунікантів через існування різниці між мовленням чоловіків та жінок, яка спостерігається у вживанні ними різних модально-експресивних заключних часток для вираження емоційного стану мовця, різних лексико-граматичних структур, також відрізняються ритміко-інтонаційні елементи мовлення обох статей, крім цього мовлення жінок в цілому характеризується більшою ввічливістю. На все вищезазначене треба звертати особливу увагу студентів і сприяти вживанню ними (в залежності від власної статі) цих специфічно жіночих / чоловічих вербальних засобів у власному мовленні ЯМ для того, щоб надати останньому експресивності та природного звучання.

Наступна трудність оволодіння японським ДМ пов'язана з адекватністю сприйняття невербальних засобів під час розмови із співрозмовником-японцем, тобто розпізнавання їх як таких, що несуть смислове навантаження, на відміну від тих, що є просто фізіологічною реакцією, і розуміння їх комунікативного значення. Тут ми вважаємо за потрібне формувати у

студентів суто рецептивні навички й уміння впізнання і співвіднесення їх з певним значенням. Таким чином, вправи для навчання японських невербальних засобів спілкування мають містити приклади-взірці комунікативно зумовленої невербальної поведінки японців у типових різноманітних ситуаціях мовлення для впізнання та чіткої диференціації українськими студентами смислового навантаження невербальних засобів. У таких вправах можуть пропонуватись різноманітні прояви невербальної поведінки співрозмовників-японців у різних типах діалогів у певних ситуаціях мовлення ЯМ для їх детального аналізу і осмислення українськими студентами. Обов'язковою умовою формування у студентів комунікативних мовленнєвих навичок й умінь ми вважаємо аналіз ними комунікативної поведінки співрозмовників після виконання вправи для рефлексії власної мовленнєвої діяльності. Також можна запропонувати студентам зіставити і порівняти зразки вербальної та невербальної поведінки двох мовних культур – іноземної й рідної для свідомого осмислення особливостей кожної.

Отже, для успішного вирішення комунікативних завдань під час спілкування з носіями японської культури українські студенти мають опанувати такі знання: 1) про вплив соціальних стосунків між комунікантами на вибір ними тих зразків вербальної та невербальної поведінки, яка відповідала б їхнім соціальним ролям у вертикальній та горизонтальній ієрархічних системах взаємин японського суспільства; 2) про місце і роль невербальних засобів комунікації у різних регістрах спілкування ЯМ: офіційних, неофіційних і ввічливо-нейтральних; 3) про гендерну диференціацію японського усного мовлення і розпізнавати його ознаки. Для реалізації студентами різних комунікативних намірів ЯМ слід використовувати умовно-комунікативні рецептивні і рецептивно-репродуктивні та продуктивні вправи, спрямовані на формування навичок і розвиток умінь: 1) вживання вербальних засобів ЯМ з урахуванням національно-культурної специфіки міжособистісних стосунків японців у діалогах різних функціональних типів; 2) розпізнавання та аналізу японських невербальних засобів комунікації; 3) корекції власної поведінки у ДМ в різних типових комунікативних ситуаціях у різних регістрах спілкування з урахуванням розбіжностей у вербальній та невербальній поведінці представників обох культур – української та японської.

Висновки і перспективи. Таким чином, ми розглянули і стисло проаналізували складові ієрархічної системи японських міжособистісних стосунків і їх вплив на процес навчання студентів діалогічного мовлення ЯМ з урахуванням національно-культурних особливостей усномовленнєвої комунікації японців у світлі

національно-культурної специфіки вербальної і невербальної поведінки японців у ДМ різних регістрів спілкування і виділили труднощі оволодіння ним для українських студентів, а також коротко окреслили знання, навички й уміння, які слід у них формувати для включення у безперешкодну й ефективну міжособистісну комунікацію з японцями.

Перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямі може бути розробка системи вправ з урахуванням національно-культурних особливостей японської усномовленневої міжособистісної комунікації різних регістрів у ДМ різних функціональних типів у межах вертикальної та горизонтальної систем ієрархічних стосунків японців з використанням технічних засобів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В.М. Япония: язык и общество: [монография] / Владимир Михайлович Алпатов. – М.: «Муравей», 2003. – 208 с.
2. Льюис Р.Д. Деловые культуры в международном бизнесе. От столкновения к взаимопониманию / Ричард Д. Льюис: [пер. с англ., под ред. П. Н. Шихирева]. – М.: Изд-во «Дело», 2001. – 448 с.
3. Озерська О.Ю. Вербальний і невербальний аспекти японського мовного етикету: [методичний посібник] / Оксана Юріївна Озерська. – Х.: Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 2008. – 60 с.
4. Раздорский А. И. Национально-культурные особенности коммуникации в японском устном диалоге: дис. ...кандидата филол. наук / Алексей Иванович Раздорский. – М., 1981. – 212 с.

5. Тумаркин П.С. Лексика, фразеология, жест в японской разговорной речи / Пётр Семёнович Тумаркин. – М.: «Восток – Запад», 2004. – 248 с.
6. Холодович А.А. Грамматические категории уважительности в современном японском языке // Японское языкознание: [сборник статей под ред. И. Ф. Вардуля] / Александр Алексеевич Холодович. – М.: «Наука», 1979. – С. 26-37.
7. Япония. Как её понять: очерки современной японской культуры / под ред. Роджера Дж. Дэвиса, Осаму Икэно. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 317, [3] с.

REFERENCES

1. Alpatov V.M. Yaponyya: yazyk y obshchestvo: [monografiya] / Vladimir Myhaylovych Alpatov. – M.: "Muravey", 2003. – 208 s.
2. L'yuys R.D. Delovye kul'tury v mezhdunarodnom byznese. Ot stolknovenyya k vzaymoponymanyyu / Rychar D. L'yuys: [per. s angl., pod red. P.N.Shyhyreva]. – M.: Izd-vo "Delo", 2001. – 448 s.
3. Ozers'ka O.Yu. Verbal'nyy y neverbal'nyy aspekty yapons'koho movnoho etyketu: [metodychnyy posibnyk] / Oksana Yuriyivna Ozers'ka. – Kh.: Kharkivs'kyu natsional'nyy pedahohichnyy universytet im. G.S. Skovorody, 2008. – 60 s.
4. Razdorskiy A.I. Natsional'no-kul'turnyye osobennosti kommunikatsyi v yaponskom ustnom dialohe: dis. ...kandidata filol. Nauk / Aleksey Ivanovich Razdorskiy. – M., 1981. – 212 s.
5. Tumarkin P.S. Leksika, frazeologiya, zhest v yaponskoy razgovornoy rechi / Pyotr Senyonovich Tumarkin. – M.: "Vostok – Zapad", 2004. – 248 s.
6. Kholodovich A.A. Grammaticheskiye katehorii uvazhitel'nosti v sovremennom yaponskom yazyke // Yaponskoye yazykoznanie: [sbornik statey pod red. I.F. Vargulya] / Aleksandr Alekseyevich Kholodovich. – M.: "Nauka", 1979. – S. 26-37.
7. Yaponiya. Kak yeyo ponyat': ocherki sovremennoy yaponskoy kul'tury / pod red. Rodjera D. Devisa, Osamu Ikeno. – M.: AST: Astrel', 2006. – 317, [3] s.

Отримано 23.06.2016

